

АКАДЕМІЧНА НАУКА В УКРАЇНІ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ ТА МАЙБУТНЬОГО НАЦІЇ: ТАКИ РЕКВІЄМ ?

Хіба ревуть воли, як ясла повні?

Панас Мирний

Віктор Вергунов

доктор сільськогосп. наук,
доктор істор. наук,
професор,
академік НААН України,
директор
Національної наукової
сільськогосподарської
бібліотеки
Національної академії
аграрних наук України,
м. Київ

Нарешті академічна наука Україна, в рік свого 105-річного існування та 160-річчя від дня народження її фундатора, академіка В.І. Вернадського (1863–1945), отримала аж два довгоочікуваних законодавчо-регуляторних документи щодо власних перспектив, запропонованих урядом на шляху до дійсної європейської інтеграції. Правда, вчергове їхнім розробником виявилася не НАН України, а відомство, яке нею опікується, – Міністерство освіти і науки України. Положення обох законопроектів, як я розумію, логічно повинні наповнити новим змістом чинний базовий Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2015), який, на думку урядовців, з окремих позицій не забезпечує бажаний результат відносно інноваційності та трансферу інновацій в діяльності, насамперед, академічної науки.

Мова йде про направлені урядом України наприкінці серпня поточного року до Національної академії наук України (НАН України) і галузевих академії проекти Законів для погодження, а саме:

- 1) «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо встановлення цільових показників діяльності керівників наукових установ, визначення стратегій і перспективних напрямів діяльності наукових установ»;
- 2) «Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні».

Якщо хтось подумав, що одночасно подані в період війни від імені головного виконавчого органу країни законодавчі акти (зрозуміло, що європейські, бо за це гинуть кращі з українців, серед яких і науковці), спрямовані на хоча б якусь реальну підтримку роками (ще задовго до початку війни), без перебільшення знищувану «словом та ділом» вітчизняну академічну науку, то він дуже помиляється. Тепер лише в спогадах залишаються часи всляких стимулів, наприклад, у вигляді пенсій, зарплат, різноманітних соціальних гарантій та головне – престижу для тієї частини талановитих і тямущих із українців, що все своє життя присвятили пошуку нових істин і в межах своїх компетенцій самовіддано робили все можливе й неможливе на науковій ниві не тільки для забезпечення обороноздатності та продовольчої безпеки, а й для ствердження національної ідеї і, звісно, державності країни.

Ще в часи Української революції 1917–1921 рр., будуючи європейське демократичне майбутнє, саме Академію наук разом із посольствами в інших країнах розглядали як обов'язковий атрибут репрезентації інтелектуально унікальних можливостей нашої нації або генеруючого діалогу зі світовим співтовариством в ім'я демократичного майбутнього. Принаймні саме так бачив місце й роль української академічної науки в житті суспільства її творець – академік **В.І. Вернадський**. Для побудови всеукраїнської громадської організації – Української Академії наук (УАН) – та Сільськогосподарського вченого Комітету України – предтечі теперішньої Національної академії аграрних наук України – він використав все краще з світового досвіду, насамперед Франції та Сполучених Штатів Америки.

З листопада 1918 року УАН максимально можливо, без політичного підтексту спрямовувала свої зусилля на забезпечення позитивного іміджу нашої країни, незважаючи на репресії та переслідування її кращих представників за інакомислення під час розквіту радянської доби та постійну (часто-густо не обґрунтовану) критику від чергових «європейських реформаторів» в новому тисячолітті. Звісно, що не все за час існування їй вдавалося. Порівняно з провідними країнами світу в своїй інноваційності через об'єктивні обставини маємо багато проблем. Здебільшого вони притаманні всім складовим нашої держави протягом різних історичних епох у пошуку істини та оптиму. Коли ж сьогодні чуємо про негарзди від тих, хто вважає, що академічна наука в Україні «стара й нездатна» здійснити трансфер інновацій, то складається враження, що в ній сьогодні працюють практично святі люди! А стосовно тих, які демагогічно знищують все те, що не створювали, можна говорити про них, як про біблійських іуд.

Українців вже давно «переконали», що всі європейські реформації в країні відбувалися не як елемент державної політики (самі чомусь не здатні додуматися), а виключно на вимогу МВФ. В останні півтора року – часи воєнного стану – нам уже наголошують, що на нововведеннях наполягають американці! Навіть зовсім не смішно! Коли ми вже почнемо жити власним розумом або інтересами держави України?!

Для початку потрібно тільки по-державницьки зрозуміти та розібратися: якщо навіть за об'єктивних обставин війни заокеанські куратори висувають певні вимоги при виділенні нашій країні таких необхідних коштів, то чий ж інтереси вони відстоюють – свої стратегічно бізнесові чи такі прогностично українські? У мене після славнозвісної грудневої аграрної реформи 1999 р. – цинічної «петровської деіндустріалізації» і особливо так званої децентралізації (вона ще не починалася на рівні областей) – взагалі зникли ілюзії, на чію користь відбувається перегляд основ незалежності України. Я чітко усвідомлюю, що всі ці зміни насамперед були націлені на невілювання місцевих еліт й особливо принципів їхньої правонаступності. А те, що відбувається з «реформами» в гуманітарній сфері та прийнятими для її потреб законами в часи війни, коли без створення продуманої альтернативи фактично знищуються відповідні устої державності, відпрацьовані не одним поколінням свідомих українців, не може не викликати громадянського занепокоєння.

Я переконаний, що зміни потрібні всім складовим економіки. Але здійснювати їх необхідно не шляхом виключної зміни філософської «надбудови», яка з останніх сил ще тримає фронт, як кажуть, на своєму рівні, а для початку забезпечення її бази (фундамент) за рахунок створення елементарних належних соціальних і конституційних гарантій для людей. Для цього потрібно вже на початку проведення змін встановити мінімальну зарплату розміром 200 євро та пенсії на рівні хоча б 300 євро. Принаймні таким шляхом йшли постсоціалістичні країни Європи, відмовившись від комуністичного минулого та вступивши в європейське співтовариство і НАТО. Я мав саме такі сподівання як дієвий учасник процесу з прийняття останньої редакції Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», альтернативного урядового проекту. Оскільки неодноразово пересвідчувався, що успішні революційні зміни для подальшого еволюційного розвитку країни завжди досяжні в тому разі, якщо реалізуються зважливі покрокові урядові ініціативи, і які (а це головне) гарантують, а не лише декларують їх ефективність для справи.

Академік В.І. Вернадський ще в 1912 р. підготував відповідну «Доповідну записку», в якій обґрунтував неможливість отримання видатних (інноваційних) результатів викладачами (професорами) від зайняття наукою навіть при двогодинному навантаженні в тиждень у системі освітньої підготовки фахівців. Такий самий висновок ще у 1908 р. зробив професор Київського політехнічного інституту *К.Г. Шиндлер* на прикладі підготовки агроінженерів. При цьому доводив необхідність створення окремих дослідницьких інститутів по проблемах.

Останні два урядових проекти Законів остаточно доводять про таку собі іронічність до ситуації, яка виникає за відомим українським прислів'ям, що академічна наука «сала їсти не буде, бо його їй ніхто не дасть». Інакше, мабуть, і не повинно статися, оскільки вже два десяти-

тиріччя через різні важелі нівелювання престиж науковця в Україні втрачено. Багато в чому таке відбулося через стійке сприйняття провідними країнами світу пострадянського вченого як виключно носія всього ворожого для демократії через начебто тяжіння в експериментаторстві до милітаризму! Вже понад тридцять років Україна – незалежна держава, а такий бренд на Заході все ще підтримується і зовсім не через новітні результати діяльності вчених на цій ниві, а через не зменшувану кількість проданої щорічно різноманітної зброї згідно з рішеннями вищого керівництва нашої держави. При цьому ще одне й незмінне на його користь, – переконливо важливі видатні успіхи українських вчених і конструкторів щодо створення за окремими стратегічними напрямками унікальних і конкурентоспроможних на світовому ринку зразків зброї, а головне – без використання іноземних комплектуючих.

Ще не так давно вдавалися до спроб такого типу накопичені новітні ідеї та рішення українських науковців і освітян, як кажуть, «віджати» (практично за копійки) під виглядом надання їм стипендій (грантів) фонду Джорджа Сороса, насамперед, для професорів і доцентів. Як довів час, не все пішло «за сто баксів»! Не допомогло справі такого типу «конверсії» українського наукового співтовариства, позбавлення на рівні держави привілеїв для отримання пристойної пенсії; зняття доплати за науковий ступінь працюючим у державних установах; відміна прирівненості наукового стажу до державного; спроби з «українським» наповненням запровадити регламентуючі обмеження (особливо під час пандемії та війни) у проведенні атестації наукових кадрів при захисті дисертацій; обов'язковість публікацій результатів досліджень у періодичних виданнях, які індексуються в міжнародних наукометричних базах фактично за власні та ще й немалі кошти порівняно з щомісячною зарплатнею; введення обов'язкового знання іноземної мови (рівень B2) для отримання вчених знань тощо. В останні три роки не підвищується, а навіть зменшується заробітна плата науковцям (на відміну від державних службовців, працівників правоохоронних органів, членів наглядових рад і т. д.) на фоні стрімко зростаючих європейських цін на харчування й соціальне забезпечення та, головне, остаточно припинено бюджетне фінансування матеріально-технічної бази (це ж не «велике будівництво» доріг, басейнів, кортів для тенісу!). На додаток, законопроектом № 7588 нещодавно, з порушенням окремих статей Конституції України відібрали закріплену за галузевими академіями та освітніми закладами землю, залишивши тільки по 100 га. На черзі, без сумніву, майно.

З кожним наступним роком зростають вимоги через сумнівну об'єктивність пропонованих критеріїв при проведенні державної атестації та акредитації для дослідницьких інституцій. Як об'єктивно ще в 2020 р. в одному інтерв'ю зауважив президент НАН України, академік *А.Г. Загородній*, що «бути науковцем в Україні – це легалізований спосіб жебрацтва».

Однак, незважаючи на всі негаразди, академічна наука в Україні продовжує розвиватися. При цьому через інтелект прогностично позитивно не вірить, що всі ці «реформи», нав'язувані зовні та через «варягів» потрібні заради світлого майбутнього науки. На жаль, сьогоднішній діалог між владою та вченими вбачається як розмова «глухого з німим»! І особливо про вічну дилему: що робити і як краще діяти?

З обох запропонованих законопроектів остаточно зрозуміло, що теперішня проєвропейська влада таки знайшла шлях для подолання всіх існуючих проблем в сегменті «академічна наука», або правильніше, персоніфіковано визначила винуватих у не вирішенні питання, чому за тридцять два роки незалежності не відбувся «правильний» трансфер інновацій і, головне, – хто з академічного середовища недопрацював.

Міністерство освіти і науки вважає, що гальмом для подальшого розвитку академічної науки в Україні є не недолугі та, головне, до кінця не продумані в наслідках підходи його (міністерства) чергових очільників до проведення реформ, а теперішні керівники та їхні заступники на рівні дослідницьких інститутів. При цьому представники влади чомусь досить швидко забули, що дякуючи відповідальності та організаторським талантам саме цих керівників фактично на ентузіазмі вдалося зберегти очолювані ними колективи в роки пандемії й особливо в часи повномасштабного вторгнення ерефії.

Отже, можна зробити певний висновок. Для початку варто уважно ознайомитися з першим урядовим законопроектом в частині запропонованих для затвердження цільових показників діяльності керівників наукових установ, що будуть обиратися. Не можна залишити поза увагою витіюватість викладення цього документу, адже це потрібно для того, щоб затінити головну мету «шедеврального» урядового творіння. Маю на увазі положення щодо «визначення стратегій і перспективних напрямів діяльності наукових установ». За великим рахунком, в основному вони передбачені ще базовим Законом «Про науку і науково-технічну діяльність». І всі обрання колективами директорів НДІ на свої посади після 2016 р. процедурно відбувалися з урахуванням цих вимог, тим самим в черговий раз доводячи, що нині вже «американські експерти» не знають достеменно нашої дійсності. При цьому наш уряд, як кажуть, живе своїм життям, а академічна наука виживає в ситуації, що склалася, на моє переконання, в реаліях, коли до неї висувуються вимоги на рівні кращих світових стандартів і за це виплачується «азіатська» зарплатня, а весь процес продукування забезпечують «африканські» законодавчі гарантії. Як не сумно, але чомусь все так і виглядає в останні роки. Для європейських «реформаторів» на першому місці насправді залишається тільки бізнес. На жаль, очільники академічної науки цей підхід так і «не зрозуміли». Я говорю про яку саме інноваційність йшла мова і, як наслідок, керівники були не в змозі здійснити «відповідний трансфер інновацій».

Давайте уважно придивимося до запропонованих змін найбільш європейським за духом протягом новітньої історії держави України відомством – Міністерством освіти і науки України. Почнемо з 32-ї позиції статті 1 із введенням поняття «стратегічний план», а також пункту 10 із розгалуженою вказівкою його розробки керівником установи на п'ять років (з певними нюансами за термінами й «елементами» демократії щодо показників), особливо останнього підпункту вимог для новообраних керівників у їхній звітності, зокрема «укладання протягом звітного року договорів про трансфер технологій, кількість переданих технологій, обсяг коштів, що надійшли за договорами про трансфер технологій та відомості щодо здійснення закордонного та внутрішнього патентування і забезпечення правової охорони технологій та/або їх скла-

дових, виплати винагороди авторам технологій та/або їх складових». Стає зрозуміло, що наука в Україні не отримала на свої потреби від держави, як прийнято на Заході при проведенні реформ, «безмежний фінансовий» кредит розвитку, або хоча б його механізм, однак при цьому повинна продукувати за принципом європейського ринку. А втім за «задекларовану» успішність відповідають керівники установ або тепер уже класичні менеджери згідно з зробленими ними бізнес-планами. Тільки постає запитання: в останнє десятиріччя НДІ працювали по-іншому? До того ж без іноземної мови на рівні B2, здебільшого українською. Усвідомлюю, що бізнесовий підхід в діяльності може і повинен бути, але тільки щодо прикладної науки. А як бути науці фундаментальній, тим більше гуманітарній, насамперед для потреб історії чи культури України? Бо стовідсотково не раз уже пересвідчувався, що вони не цікавлять західних партнерів, оскільки умовно набувають статусу інноваційності чи стратегічного трансферу інновацій. Дехто скаже, що вони здатні бути інноваційними. Десь можу й погодитися, але в разі, коли мова йде про оцінку механізму конкретного процесу.

Щодо доповнень до статті 9 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», яку можна вважати зобов'язанням більш системного звітування керівників НДІ щодо виконання ними стратегічного плану за рік, що минув, і затвердження вченою радою оперативного плану на поточний рік. Знову складається враження, що «ініціатори» доповнень і змін до базового закону точно «з Аляски». Принаймні в НААН такі узагальнення результатів та їх аналіз роблять навіть за півроку, з розглядом на Президії Академії, а не тільки наприкінці року за результатами виконання відповідних програм досліджень. У разі виявлення недоречностей вносять корективи в усі показники робочих програм. Щороку також заслуховується «Звіт з фінансово-економічних результатів діяльності наукових установ» підпорядкованої НААН дослідницької мережі. Вже навіть не згадуємо про систематичну звітність директорів НДІ НААН на Президії про результати діяльності, очолюваних ними установ.

Можна вимагати від кандидата на посаду керівника обов'язкової наявності в нього ступеня доктора наук чи доктора філософії. А що робити з тими, які вже мають ступені доктора та кандидата наук за захищені в Україні дисертації по галузях знань? Не зрозуміло також, як бути із науково-педагогічним стажем українця, який свої наукові ступені отримав за кордоном і працював там. Та й взагалі, якщо ми хочемо увійти в європейську спільноту, то чи будуть їй відповідні представники мати право претендувати на зайняття посади директора державної науково-дослідної установи в Україні?

Як трактувати підпункт 4 §2 змін до закону, а саме: «звільнених засновником (засновниками або уповноваженим ним (ними) органом (особою) протягом двох тижнів з дня набрання чинності цим законом» або відповідно до нової редакції пункту 5 частини третьої статті 9 закону, а саме: «звільнення керівника, який сукупно займав посаду директора будь-де більше десяти років, слід вважати таким, що суперечить пункту 1 прикінцевих положень відносно того, що нова редакція закону «набирає чинності з дня наступного після його опублікування»? А як бути з положенням про те, що Закон немає зворотної дії в разі його прийняття?

Такі «бачення» змін до чинного базового закону, на моє переконання, порушують основоположні принципи Міжнародного білля про права людини у його двох пакетах, декларації та факультативному протоколі. Здається, ті з «європейських українців», що долучилися до розробки адаптованих змін до Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність» щодо встановлення цільових показників діяльності керівників наукових установ, визначення стратегії діяльності наукових установ з надто великою упередженістю ставляться до керівників НДІ та їхніх заступників (та й до академічної науки в цілому). Підтвердженням вищесказаного є інший урядовий законопроект «Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні». Окремі його положення можна читати тільки з подивом та усмішкою. Документ дуже перенасичений вітійватими за смислом визначеннями. Практично відразу стає зрозумілим, що він, як кажуть, «обкатаний» на рівні численних попередніх відповідних Указів Президента України та урядових постанов/розпоряджень щодо перспектив окремих галузей знань. У цьому зв'язку слід звернути увагу лише на п. 2 ст. 3 щодо пріоритетів групи «Подолання національних викликів». До шести визначених тематичних підгруп реально додано сьому, гуманітарного спрямування, а саме: *«креативне та інклюзивне суспільство»*.

Що об'єднує всі зміни до 49-ти статей цього законопроекту? Звісно, виключна декларативність без будь-яких гарантій та відсутність хоча б однієї згадки про місце і роль в процесах діянь в ім'я майбутнього країни Національної академії наук України та галузевих національних академії. Починаючи з п. 2 ст. 4 згадується тільки про Національну раду України з питань розвитку науки і технологій та Національний фонд досліджень України. За ними, починаючи з проведення науково-технічної експертизи, вся процедура надання бюджетних коштів, а згідно зі ст. 6 і грошова, на фундаментальні та прикладні пріоритетні дослідження. Відповідно до згаданого п. 2 ст. 4 академічна наука остаточно проглядається скоріше як *«громадська наукова організація»* і то мабуть в ідеалі. Але найбільш, недоугою сприймається редакція п. 2 ст. 1 «Визначення термінів» щодо визначення наукового потенціалу, а саме: *«здатність українських наукових та науково-педагогічних працівників провадити дослідження на відповідному рівні, що включає зокрема наявність кадрового забезпечення, необхідної дослідницької інфраструктури, досвіду виконання наукових (науково-технічних) робіт та здобутків у відповідній сфері»*. Як казав один гуморист: *«Геніально!»* Особливо стосовно *«здатності та наявності кадрового забезпечення й необхідної дослідницької інфраструктури»*. Стає зрозумілим поява терміну *«здатність»* з урахуванням того факту, що держава поетапно та системно фактично знищила престиж науки в Україні через різні законодавчі та бюджетні важелі.

Відібравши законопроектом № 7588 землі в НААН, про яку інфраструктуру для потреб науки взагалі можна говорити? Логічно постає запитання: чому наука ще жива? Для існування академічної потрібне забезпечення на рівні 1,7 % ВВП, а не 0,23 %, як передбачено базовим законом. За таких неоднозначних обставин є нагальна державницька потреба надати можливість академічній науці запропонувати алгоритм адаптованих змін щодо принципів свого функціонування. Ось тут і виявить себе демократія, про яку нам так часто нагадує влада, але за великим рахунком

нав'язуючи виключно власне бачення тієї чи іншої проблеми та її вирішення. Тому разом із фаховим середовищем з великим інтересом очікую реакцію на підготовлені в лоні НАН України «Пропозиції до державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності», надіслані на ім'я прем'єр-міністра України та Голови Національної Ради України з питань розвитку науки і технологій **Дениса Шмигала** 11.10.2023 р. президентом НАН України академіком **Анатолієм Загороднім**. Очільник українського уряду 19.10.2023 р. доручив Міністру освіти та науки України **Оксену Лісовому** розглянути та зібрати від зацікавлених органів виконавчої влади за участі галузевих академії їхні пропозиції.

У своєму зверненні президент НАН України наводить пояснення того, як сталося, що з 1991 р. загальна кількість науковців в Україні зменшилася у шість разів, а наукомісткість ВВП – з 2,5 до 0,43 %. При цьому зауважує, що всі запропоновані бачення нагальних проблем української науки *«не претендують на вичерпність»*. Але, на моє переконання, найбільшої уваги заслуговує додаток 2 під загальною назвою «Першочергові заходи щодо підвищення ефективності наукових досліджень в Національній академії наук України». Їх налічується тринадцять з достатньо розгорнутим обґрунтування конкретних дій не для *«докорінної зміни основних засад діяльності Академії, а про еволюційні зміни, спрямовані на максимально ефективне використання бюджетних коштів...»*. Здається, влада готова навіть запровадити радикальні зміни в суспільному житті країни, не сприймаючи факт існування академічної науки, насамперед для виконання фундаментальних досліджень за бюджетні кошти. З метою підняття престижу науковця в Україні та, головне, *«формування державної політики у сфері високих технологій та інновацій»*, НАН України запропонувала створити Державний комітет України з питань науки і технологій з наданням його голові статусу віцепрем'єр-міністра України.

Маю сподівання, що галузеві академії також відреагують відповідними пропозиціями або власною «Стратегією» на запропонований НАН України документ стратегічного й оперативного плану дій щодо реформування, а вірніше – *«дорожньої карти»* інноваційної адаптації до кращих світових підходів організаційного дослідництва. Тому й існує державна потреба в підготовці аналогічного типу документа щодо академічних напрямів.

Щоб не склалося враження, що вони, як кажуть, *«не в курсі»* щодо їх долі й морально готові до будь-яких змін та пропозицій стосовно власного майбутнього. Принаймні готові (як найкращий варіант) стати галузевими відділеннями Національної академії наук України. Про такий варіант в Україні вже дискутують не один десяток років. Він має багато прибічників, але й не менш чисельну когорту опонентів. Слід зазначити, що НАН України ще на початковому етапі свого створення дала змістовну відповідь на всі такого типу бачення, як, до речі, й щодо ролі та місця *«університетської науки»*.

Певну інтригу (у позитивному сенсі) стосовно майбутнього вітчизняної академічної науки привніс Указ Президента України **Володимира Зеленського** від 9.10.2023 р. за № 681/2023 «Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 9 жовтня 2023 р. «Про стан забезпечення продовольчої безпеки». Згідно з затвердженим Кабінетом Міністрів України 20.10.2023 р. (протокол № 116) «Плану»

відповідних дій на реалізацію президентського указу серед відомств на виконання зазначено й НАН України та галузеві академії. Втішно, що гарант Конституції в підписаному ним документі принаймні двічі – в п. 5 § 2 щодо кластерної організації підприємництва в переробній та харчовій галузях, а також бізнес-планів для фермерських господарств та в п. 4 § 3 щодо створення конкурентоспроможних засобів захисту сільськогосподарських рослин – надав такі доручення для виконання саме Національній академії аграрних наук України, а не представникам галузевої університетської науки.

У результаті потрібно зробити відповідні висновки.

1 Ще ніколи в своїй історії існування академічна наука в Україні не опинялася в ситуації ліквідації її інституцій, враховуючи, що змінами в чинному законодавстві влада під виглядом адаптованих реформацій до європейських стандартів фактично знищує основу основ науки – її правонаступність. Робиться все можливе й неможливе для знищення стимулів займатися наукою для потреб держави, а пропагується приватне експериментаторство без пред'явлення будь-яких критеріїв до його керівників під виглядом інноваційності та трансферу інновацій.

2 Із досвіду провідних країн світу відомо, що кожне реформування – це, насамперед, державна регуляція та бюджетна підтримка в подальшому розвитку. В українських реаліях відбувається, як іноді кажуть вчені-природознавці, «*еволюція не по Дарвіну*». Як наслідок, змінюється вже стала й продукуюча в різні епохи в історії України система відносин між державою як замовником ексклюзивного продукту та його виконавцем.

Щодо академічної науки, то сьогодні держава бажає змінити виключно розпорядника бюджетних коштів для неї. Для цих потреб фактично дискредитуються всі відпрацьовані в часі напрями знань та вмінь як складової культури нації. Чомусь зовсім відкидається факт, що у світі успішно ще з XVIII ст. функціонують майже 300 різноманітних Академій, кожній з яких характерні національні особливості в діяльності. Тому є потреба диференційовано, зважено та без кальки перейняти краще зі світових напрацювань для потреб України. Для отримання європейських в помислах і діях керівників науково-дослідних установ потрібно, щоб їхнє ствердження вже під час отримання початкової та середньої освіти відбувалося під керівництвом по-європейськи самодостатніх, а не обездолених викладачів. Ще відповідальніше до цього слід поставитися при викладанні теоретичних основ фахової вищої школи. Набуті знання важливо підкріпити насамперед практичною роботою молодих науковців за кошти держави у провідних спеціалізованих науково-освітніх центрах світу. Після повернення молодих людей, які вирішили займатися наукою на благо України, необхідно створити відповідні фінансові умови для зростання лідерського та системного потенціалу в сучасно обладнаних державою дослідницьких центрах.

Якщо така «казка» може стати реальністю, то держава отримає сорокарічного менеджера нового типу, стратегічно мислячого із численними особистими, контактами за кордоном і знанням декількох, разом із державною, мов на рівні С2. Звісно, з урахуванням можливості отримувати річну зарплату сто тисяч євро при мінімальній заробітній платі працюючих в очолюваній ним установі на рівні тисяча євро в місяць.

У разі створення державою таких сприятливих умов трансфер інновацій гарантований, а Україна увійде до числа провідних у світі. Після ствердження європейського базисного стандарту слід обов'язково реформувати більшу, ніж у військовому чи контролюючих відомствах, «корумповану» складову демократичного майбутнього України, а саме – академічну науку. Бо виникає багато запитань щодо окремих дій парламенту та уряду, які вже спричинили багато негараздів у країні.

3 Для подолання будь-яких проявів корупції в науковій сфері у базовий закон слід додати статтю, яка б заборонила державним службовцям, котрі займають керівні посади, народним депутатам України, а також їхнім колегам на рівні регіонів, будь-яким керівникам судової гілки влади, правоохоронних та інших контролюючих органів брати участь у конкурсі для обрання директором (керівником) державної науково-дослідної інституції. Вважаю, що це було б справедливо та чесно щодо європейського майбутнього української науки. Звісно, що всі перераховані можуть керувати приватними науково-дослідними інститутами.

4 Заборону заступникам директорів НДІ після десяти років роботи претендувати на керівництво установою слід вважати неприйнятним. Для початку слід чітко законодавчо затвердити їхні обов'язки та вимоги до діяльності та звітності. А вже потім, через рішення колективу визначити їхню долю чи право бути чи не бути його керівником.

5 На моє переконання, то період займання посади керівника будь-якого НДІ варто віднести до компетенції виключно колективу установи без всляких обмежень.

6 Давно назріла державна потреба прийняти стандарт або основоположні вимоги займати владні посади в Україні для прем'єр-міністра, віцепрем'єр-міністра, міністрів та їхніх заступників, голів державних комітетів та їхніх заступників, членів наглядових рад та інших загальнонаціональних інституцій. Ці суб'єкти повинні обов'язково бути громадянами України та прожити в ній не менше десяти років поспіль, володіти державною мовою на рівні С2 й іноземною, хоча б на рівні В2, а, головне, мати профільну вищу освіту. Важлива умова: до призначення на згадані посади вони не були керівниками (начальниками) або заступниками будь-де понад десять років. Звісно, в разі призначення на одну з найвищих в Україні посад обов'язково звітувати на рівні фахового середовища за результатами здійснення інновацій та їх трансферу, а також скорегованими стратегічними та оперативними планами. При цьому надати суспільним органам право реагувати на виявлену неефективну діяльність посадовця. Ось тоді й постане справжній діалог влади із суспільством, а Україна відбудеться як європейська демократична держава.

7 Будемо сподіватися, що влада знайде можливість адекватно розглянути (насамперед на Раді Національної безпеки та оборони України) розроблені НАН України «Пропозиції до державної стратегії розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності» і візьме їх за основу при поетапних змінах для подальшого розвитку академічної науки в Україні. Маємо надію спільними зусиллями розробити і прийняти спеціальний закон «Про академічну науку в Україні», щоб забезпечити дану унікальну сферу діяльності українського суспільства та, головне, наповнити цей законодавчий акт не тільки вимогами та завданнями, але й відповідними гарантіями для науковців й виваженими заохоченнями творити заради європейського майбутнього України. ■